

Stefnumót í finnska skerjagarðinum Verndun hafsvæða

Birt í Fylki 20.12.2004

Höfundar:

Cand. Sci. Páll Marvin Jónsson – Háskóli Íslands
Dr. Ingvar Atli Siguðrsson - Náttúrustofa Suðurland

Rannsókn – og fræðasetur Vestmannaeyja
Strandvegi 50
ÍS-900 Vestmannaeyjar

Formáli

Raddir náttúruverndarsinna hafa hækkað jafnt og þétt á undanförunum árum og hafa í auknu mæli beinst að verndun sjávardýra og búsvæða í hafi. Það er ekki að ástæðulausu sem þetta gerist því víða erlendis hefur orðið mikil eyðilegging á lífríki sjávar af mannavöldum. Ekki skal fullyrt um stöðuna hér við land en ljóst er að víða hefur lífríkið látið verulega á sjá. Náttúruvernd er vand með farin því yfirleitt þar sem tekist er á um verndun stangast á hagsmunir þeirra sem vilja vernda náttúruna því sem næst ósnortna og þeirra sem hana nýta sem auðlind. Þetta er þó ekki algilt þar sem nýting felur ekki alltaf í sér skerðingu á náttúrunni og má þar m.a. nefna margar tegundir ferðaþjónustu. Hafsbotninn suður af landinu hefur hingað til ekki verið talinn beint til auðlinda en sem búsvæði fyrir helstu nytjastofna okkar er svæðið eitt það verðmætasta sem við eigum innan okkar lögsögu. Vorið 2004 héldu höfundar þessarar greinar til Finnlands á alþjóðlegan vinnufund um verndun hafsvæða. Markmið ferðarinnar var m.a. að kynna sér aðferðir, umfang og afrakstur verndunnar. Með í för var Guðríður Þorvarðardóttir sviðsstjóri náttúruverndarsviðs hjá Umhverfistofnun.

Viðkoma í Helsinki

Ferðáætlunin var þannig uppsett að þátttakendur komu sér sjálfir til Helsinki og svo haldið þaðan suðvestur til Kasnäs þar sem fundurinn stóð yfir í viku. Við komum til Helsinki, nyrstu höfuðborgar á meginlandi Evrópu deginum fyrr, í hreint frábæru veðri, 30 stiga hita og sól. Þegar við vorum búin að koma okkur fyrir á hótélherbergjunum fórum við á röltið um miðbæ Helsinki. Við komumst fljótlega að því að þetta var fyrsti alvöru sólardagurinn í Helsinki þetta vorið og því allar útikrár troðfullar af fólki. Eftir að hafa rölt um í dágóða stund án þess að finna krá þar sem hægt var að njóta mjaðar og sólar samtímis, settumst við niður skuggamegin á aðaltorginu. Við virtum svo fyrir okkur fjölskrúðugt mannlífið sólarmegin á meðan við dreiptum á ljúffengnum miðinum án þess að þurfa að hafa nokkrar áhyggjur af sólbruna.

Heimsmethafar

Finnar eru líkt og við Íslendingar handhafar ýmissa heimsmeta. Þetta eru heimsmet sem tengjast þó ekki ólympískum íþróttum og eru yfileitt háð ákveðnum skilyrðum, líkt og „miðað við mannfjölda“. Finnar eru t.d. sú þjóð sem á flesta farsíma miðað við mannfjölda. Forstjóri Nokia farsímaverksmiðjanna er einnig handhafi hæstu sektar fyrir hraðakstur, en hann keyrði á 75 km hraða í Helsinki á mótörhjól og fékk fyrir það 70 milljón króna sekt, geri aðrir betur! Okkur Íslendingunum leið vel þarna á meðal heimsmestaranna enda sjálfir handahafar ófárra titla í óhefðbundnum greinum.

Fundarstaður

Daginn eftir þökkudum við niður og gengum út að stytta þjóðskáldsins Aleksis Kivi á lestartorginu. Þátttakendur, sem komu víðs vegar að og úr mismunandi geirum atvinnulífsins, bættust nú í hópinn hver á eftir öðrum. Þarna voru m.a. samankomnir fulltrúar úr stjórnsýslunni, frá háskólum og óháðum verndarsamtökum. Þegar allir voru mættir var síðan haldið um 200 km leið með rútu til Kasnäs sem er lítið þorp á eyjunni Kimito í finnska skerjagarðinum, með höfn, örfáum húsum, hóteli, gestastofu og laxeldisstöð sem var okkur nærri hjartanu meðan á dvölinni stóð. Gestastofan hýsir safn og fyrirlestrarsal sem tekur um 50 manns í sæti. Í safninu er kynning á helstu gersemum hins 254 km² þjóðgarðs í skerjagarðinum en Kasnäs er rétt utan við þjóðgarðinn og í raun einn af inngöngunum inn í hann. Utan við safnið er svo stutt gönguleið þar sem berggrunnur og jarðsaga svæðisins er kynnt á litlum skiltum sem vísa í jarðlög á staðnum auk þess sem fróðleikur er um hina lifandi náttúru.

Verndun hafsvæða

Dagskráin var stíf þessa sjö daga sem við dvöldum í Kasnäs. Að loknum morgunverði var haldið í fyrirlestrarsal gestastofunnar þar sem valinkunnir fræðimenn kynntu hina ýmsu þætti verndaðra hafsvæða. Eftir hádegi var síðan unnið í hópum þar sem fjallað var um efni fyrirlestranna út frá mismunandi sjónarmiðum.

Í raun kom það í ljós strax á fyrsta morgni að ráðstefnugestir skilgreindu hugtakið verndað hafsvæði á mjög ólíkan hátt. Segja má að eftirfarandi skilgreining á vernduðu hafsvæði hafi síðan verið lögð til grundvallar:

- **Hægt er að líta á verndað hafsvæði sem hverja þá einingu sem búin er til og hefur það að markmiði að tryggja varanlega virkni náttúrulegra ferla á hafsvæðinu. Um hafsvæðið gilda jafnframt þær reglur sem nauðsynlegar eru til að ná settum markmiðum.**

Þetta er eins og sjá má mjög víð skilgreining og nær í raun yfir flest svæði sem vernduð hafa verið með einhverjum hætti.

Innihald fyrirlestranna var fjölbreytt og tóku þeir m.a. fyrir eftirfarandi þætti:

- Hvers vegna vernduð hafsvæði, saga friðaðra hafsvæða
- Stjórnun verndaðra hafsvæða
- Áhrif verndaðra hafsvæða á fiskistofna og fiskveiðar
- Eftirlit með vernduðum hafsvæðum

Hópvinnan fór þannig fram að varpað var fram ákveðnum spurningum sem hver hópur fyrir sig fjallaði um og reyndi að svara. Oft kom upp ágrenningur í hópunum sem leiddi til fjörugra skoðannaskipta, en ekki þurfti þó að nást samkomulag um eitt ákveðið svar.

Talað var um fjórar leiðir verndunar. Friðun einstakra tegunda, svo sem haförn eða hvali, önnur leið er að stjórna sókn í ákveðnar tegundir (fiskveiðistjórnun). Ein önnur er stjórnun strandsvæða sem gengur aðallega út á eftirlit með mengun frá landi. Síðast en ekki síst er verndun búsvæða sem miðar að því að vernda svæði fyrir ákveðnar tegundir eða svæði með miklum líffjölbreytileika. Ekki er hægt að nota eingöngu eina aðferð heldur fer best á því að nýta allar þessar aðferðir saman til að ná sem mestum árangri. Komið hafa í ljós jákvæð áhrif verndarsvæða á fiskistofna, bæði þar sem veiði er bönnuð og einnig þar sem veiði er háð takmörkunum. Almennt er viðurkennt að vernduð hafsvæði hlífa viðkvæmum lífstigum eins og t.d. hrognum á hryggningasvæðum, þau vernda ákveðin búsvæði eins og t.d. kaldsjávarkóralla, hjálpa til við að byggja upp ofnýtt fiskistofna og vernda staðbundnar tegundir. Einnig hefur verið sýnt fram á að einstaklingar innan svæðanna ná meiri stærð. Vernduð hafsvæði geta jafnframt haft jákvæð áhrif út fyrir svæðin þar sem að við ákveðinn þéttleika leitar fiskurinn út af verndarsvæðinu til fæðuöflunar eða þegar svæðið sem verndað er er uppeldisstöð fyrir

ungviðið sem síðan heldur út af svæðinu þegar kynþroska er náð. Vernduð hafsvæði geta þó einnig haft tímabundin neikvæð áhrif á fiskveiðar, t.d. þegar góð fiskimið tapast og þegar það verður lengra að sækja á miðin vegna verndunarinnar.

Almennt má segja að vernduð hafsvæði, án tillits til stærðar, og með fáum undantekningum, leiða til aukningar í þéttleika, lífmassa, stærð einstaklinga og fjölbreytileika allra virkra hópa á svæðinu. Þegar ákveðið er að vernda einstök hafsvæði er mikilvægt að taka skýrt fram hve markmiðin eru með vernduninni. Markmiðin hjálpa til við skipulagningu verndarsvæðisins og eru þýðingarmikil til að meta hvort verndunin hafi skilað því sem að var stefnt. Því er mikilvægt að þekkja ástandið áður en farið er út í verndun og að hafa gott eftirlit með svæðinu á meðan að á vernduninni stendur. Þannig er hægt að gera sér grein fyrir því hvort verndaraðgerðirnar skili árangri eða ekki.

Félagslífið

Á kvöldin gáfu flestir sér tíma til að halda umræðunum áfram, þó svo að viðfangsefni vinnufundarins hafi ekki alltaf verið umræðuefnið. Staðurinn hentaði mjög vel fyrir þennan vinnufund því þú gast ekkert farið, engin verslun, ekkert kvikmyndahús, ekkert discó og eini barinn var á veitingastað hótelsins. Í raun var ekki boðið upp á neina afþreyingu á svæðinu, nema þá þegar Manhattan Transfer sönghópurinn mætti óvænt á svæðið og tók lagið meðan við snæddum kvöldverð...eða var það Helsinki Transfer...? Bar hótelsins var þó vel nýttur því þar fóru kvöldfundirnir fram. Þó svo að það hafi ekki verið skyldumæting þá var vel mætt á þessa fundi enda eins og áður sagði lítið annað hægt að gera. Umræðuefnið á þessum fundum var einnig mun fjölbreyttara, heimsmálin, Finnar, lax, náttúruvernd, rannsóknir, hákarl og brennivín. Reyndar fóru nokkur kvöld í það að ræða ÍBV og handbolta, það atvikaðist þannig að annar höfundur þessarar greinar var mjög stressaður eina kvöldstundina og þegar menn fóru að spyrjast fyrir um hverju sætti, kom í ljós að ÍBV var að spila í úrslitum um Íslandsmeistarátitilinn. Englendingarnir voru mjög spenntir fyrir þessu en gerðu sér þó ekki alveg grein fyrir því hvað handbolti er. Það var því ákveðið að setja upp stigatöflu til að skrá mörkin í hvert sinn er við fengum fréttir að heiman. Þegar loka tölur bárust brutust út mikil fagnaðarlæti og skáluðu allir þátttakendur fyrir Íslandsmeisturum ÍBV.

Maturinn var öllum þátttakendum stöðugt umræðuefni. Ekki það að hann hafi verið sérstaklega góður eða vondur, hann var einfaldlega sérstakur. Strax á öðrum degi var orðið ljóst að matreiðslan snerist að mestu um eldislax, að minnsta kosti einn réttur í hverri máltíð var eldislax. Hugmyndaflugið var ótrúlegt og var fljótlega farið að gantast með að næst fengjum við pizzu með eldislaxi. Ekki olli kokkurinn okkur vonbrigðum því laxapizza birtist fljótlega sem aðalréttur. Þetta hefði kannski ekki skipt máli ef hægt hefði verið að skjóttast á einhvern skyndibitastað eða kannski auturlenskan, en það var aðeins einn veitingastaður á eyjunni og því sátum við uppi með lax í öll mál alla vikuna. Með hátíðarkvöldverðinum síðasta kvöldið var síðan boðið upp á lax og freyðivín sem að sjálfsögðu var með laxalit. Við komumst fljótlega að því að eigendur veitingastaðarins áttu einnig laxeldisstöðina í næsta húsi og því hafi laxinn þótt hagkvæmur kostur. Þess má geta að okkur vitanlega varð engum meint af matnum og því óþarfi að kvarta of mikið.

Feltferð

Einn daginn var gefið frí frá fundarhöldum og hópavinnu og haldið í dagsferð til smáeyjarinnar Bengtskär sem er syðst í finnska skerjagarðinum. Vegna orrustu sem átti sér þar stað í seinni heimsstyrjöldinni er talað um að Bengtskär skipi svipaðan sess í hjörtum Finna og Alamo í hjörtum Bandaríkjamanna. Haldið var úr höfn frá Kasnäs klukkan 9 um morguninn og siglt á milli eyja og skerja í einn og hálfan klukkutíma áður en áfangastað var náð. Aðkoman að eyjunni er svipuð og aðkoman að Elliðaey. Bengtskär er þó mun minni eða ekki nema tæpir tveir hektarar og nær aðeins nokkra

metra upp fyrir sjávarmál og því auðveld yfirferðar. Tekið var á móti hópnum og farið í gegnum sögu staðarinn og þá aðallega hina frægu orrustu árið 1941. Rússarnir tveir í hópnum sögðu fátt og ekki sáust á þeim mikil svipbrigði þó sagan fjallaði að mestu um grimmd hins 100 manna rússneska árásarliðs, sem sat um fámennara finnskt lið sem flúið hafði inn í vitann og varðist þar af mikilli hetjudáð. Vitinn er 52 m hár hlaðinn úr 450 þúsund granít blokkum sem ýmist voru unnar úr eyjunni sjálfri eða fluttar með skipum frá Hanko um 25 km leið. Hringstigi með 252 þrepum liggur upp í turninn þar sem að gott útsýni fæst yfir skerin og eyjarnar í kring, en það mun vera ástæðan fyrir því að rússarnir sóttust eftir að ná eyjunni á sitt vald. Auk turnsins er matsölustaður og lítil verslun í vitanum ásamt gistaðstöðu fyrir starfsmenn og gesti. Alls koma um 10.000 ferðamenn til Bengtskär á ári hverju og þar af gista um 1.000. Fyrir kemur að yfir 500 ferðamenn eru á þessu litla skeri á sama tíma. Til samanburðar þá eru engar skipulagðar ferðir út í Elliðaey og ferðamenn því sjaldséðir eða engir.

Niðurlag

Á heildina litið var þessi Finnlandsferð bæði fróðleg og nytsamleg auk þess sem tengsl voru mynduð við sérfræðinga sem hafa unnið að þessum málum í fjöldamörg ár. Við Íslendingar höfum alþjóðlegum skyldum að gegna og okkur ber að koma upp neti verndaðra hafsvæða á næstu árum. Mikilvægt er að þær stofnanir sem að málinu koma vinni saman að heilsteyptri verndaráætlun sem nær yfir miðin og strandsvæðin umhverfis landið. Ákvarðanir um verndun verða að byggja á niðurstöðum rannsókna og verða markmið verndunarinnar að vera skýr og undirbúningurinn þarf að vera í samvinnu við alla hagsmunaaðila. Einnig er nauðsynlegt að fylgjast með áhrifum verndunarinnar til þess að hægt sé að átta sig á því hvort að markmiðin með vernduninni náist.

Páll Marvin Jónsson
Ingvar Atli Sigurðsson

